

Hónapló

Dalos György

Thälmann, Ausztria, Skype

Berlin, 2025. április 12.

Zwickauban a múlt héten ünnepi megemlékezés keretében avatták fel a város két szülöttének, egy 19. századbeli papírgyárosnak és egy nemrégiben elhunyt grafikusművésznek az emléktábláját, amelyet maga a polgármester szegezett fel az iskolai parkban található gránitkőre. Nem férhet kétség ahhoz, hogy mindkét személy, akiket egyébként még életükben díszpolgári címmel tiszteltek meg, a maga területén érdemdús tevékenységet folytatott, és ezzel rászolgált az utókor tiszteletére. Mindazonáltal megjegyzendő, és az idősebb városlakók figyelmét nem is kerülte el, hogy a gránittömb korábban Ernst Thälmann-nak, Németország Kommunista Pártja (KPD) elnökének dicsőségét hirdette. Thälmann az NDK-nak ikonja volt, könyvek íródtak, filmek készültek róla, az úttörőszövetség tagjai a Thälmann-Pionier címet viselték, több mint hatszáz utcának és térnek lett névadója, s ezek az elnevezések jobbára a rendszerváltás és a német újraegyesítés után is fennmaradtak. Ugyanígy mindmáig áll a mellszobra, Lew Kerbel szovjet szobrászművész monumentális alkotása, amely a munkásvezért „Rot Front” üdvözlésre ökölbe szorított kézzel ábrázolja.

Hogy Zwickauban Thälmann emlékét ilyen kevéssé tisztelik, azon nincs csodálkoznivaló. Egyrészt a KPD-elnök életpályájának nincs helyi vonatkozása, másrészt és még inkább a dél-szászországi városka mostanság nem az a helyszín, amely kedvezne a baloldali hagyományörzésnek. Az idei Bundestag-választásokból Zwickauban toronymagasan, 39,9 százalékkal a jobboldali radikális Alternatíva Németországnak (AfD) került ki győztesként, míg a konzervatív CDU csak 23,7, a szocdemek 8, a Linke 8,5 százalékot kapott, a zöldek pedig 3,3 százalékkal a helyi parlamenti küszöböt sem érték el. Mindennek természetesen megvan a maga szociális magyarázata. A cseh határhoz közeli Zwickau nem tartozik a rendszerváltás nyertesei közé, legfőbb munkahelye, a Trabant autógyár ma már csak múzeum, s 1990 óta lakosságának egynegyede állt odébb főleg munkaadót keresve, miáltal a város lélekszáma százezer alá süllyedt. Erre jött a nemzedékváltás: a lakosság legerősebb korcsoportját jelenleg a 41–64 közötti életkorúak teszik ki. Ugyan kit érdekelne ebből az alapsokaságból Ernst Thälmann személye, politikusi működése és sorsa?

Engem biztosan foglalkoztat, éspedig nemcsak mint történészt, hanem úgy is, mint a szocializmusban szocializálódott embert, akinek nézeteire és személyiségére hatottak ezek a mozgalmi példaképek, főleg a haláluk révén ikonikusak, mint a francia Gabriel Péri, a cseh Julius Fučík, a magyar Ságvári Endre vagy éppen a német Ernst Thälmann. Igaz, a róla alkotott képet moszkvai diákkoromban az akkori szovjet történettudomány valamelyest differenciálta:

szó esett a Német Kommunista Párt hibás taktikájáról, főleg a szociáldemokratákkal szembeni kérlelhetetlen magatartásukról, sejtetve, hogy ebben Sztálinnak is része lehetett. Különben is, hangsúlyozta a hivatalos tézis, ennek a szűkkeblű, szektás politikának véget vetett a Komintern VII. kongresszusa, amelyen Dimitrov meghirdette a népfrontpolitikát, és maga Thälmann is jóváhagyta a börtönből kijuttatott üzeneteiben. Innentől a fejlődés egyenes vonalúnak látszott, Hitler ugyan hatalomra került, és hadat üzent a Szovjetunióknak, az azonban legyőzte a náciizmust, és Németországnak legalábbis a keleti részén diadalra vitte a szocializmus ügyét. Kár, hogy Thälmann ezt már nem érthette meg, mert ismeretes módon 1944. augusztus 16-án a buchenwaldi koncentrációs táborban az SS meggyilkolta. Úgy is mondhatnám, hogy ezt a lineáris szemléletet könnyűszerrel elfogadtam.

Évtizedek múlva ismerkedtem meg a másik, kevésbé hízelgő Thälmannképpel. Eszerint a szállítómunkásból lett kommunista vezér kizárólag Sztálin kegyéből emelkedhetett ilyen magas posztra – sem szellemi, sem pedig gyakorlati képessége erre nem érdemesítette. Hibás taktikai irányvonalával megakadályozta az antifasiszta erők összefogását, s ezzel közvetve hozzájárult a választásról választásra izmosodó náci párt hatalomátvételéhez. Ez a felfogás főleg az NSZK-ban jutott érvényre, s újabb váddal bővült ki: eszerint Thälmann éppúgy a Weimari Köztársaság megsemmisítésén buzgólkodott, mint ellenlábasa, Hitler. Egyik totalitarizmus olyan, mint a másik – egykutya. Ez volt a legfőbb érv az 1990-es évek vitáiban, amelyek többek között akörül forogtak: meghagyják-e vagy bontsák le Kerbel 1986-ban felavatott Thälmann-szobrát a volt Kelet-Berlin Prenzlauer Berg kerületében.

80

Akkoriban én ezzel a szoborral úgyszólván naponta találkoztam. Friedrichshaini lakásomtól az általam vezetett Collegium Hungaricumhoz villamoson vagy buszon vitt az út, s oda-vissza mindannyiszor megállt a Thälmann-kolosszus előtt vagy azzal szemközt. Kerbel alkotása szocreál tömörségével lenyűgözött, de el is gondolkodtatott. Mert azt bőven el tudtam képzelni, hogy egy ilyen bronzember meg tudja szólítani a munkásosztályt, s azt is, hogy megáll a kivégzőosztag előtt, csak éppen azt nem néztem ki belőle, hogy a tizenegy évnyi magánzárkát és álmainak összeomlását is szemrebbenés nélkül elviseli. S valóban: felesége, Rosi Thälmann révén kicsempészett leveleiből az derül ki, hogy rettenetesen szenvedett a magánytól és attól, hogy a bálványozott Szovjetunió és személyesen Sztálin semmit sem tesz a kiszabadításáért, holott Dimitrovot, majd Rákosit is milyen szépen kicserélték. Életének utolsó évtizede reménykedések és csalódások váltakozásában telt el, s hűséges párttagként végül talán már azt is belátta, hogy a kommunizmusnak reá nem aktív harcosként, hanem mártírként van szüksége.

*

Korrektúrát javítgatok: lezárom az Ausztria legújabb kori (1945 utáni) történetéről írott könyvemem. Már címe is van, igaz, nem én adtam, a kiadó javasolta: *Semlegesség és császármorzsa*. Kicsit ódzkodtam, aztán belementem. Végére is nem komoly monográfiát írtam, hanem jól emészthető népszerűtudományos munkát, amelybe ennyi viccnek el kell férnie. Annyi bizonyos,

hogy Németország legújabb kori történetének nem mertem volna azt a címet adni, hogy „Újraegyesítés és Milka-csokoládé”, de az osztrák kedélyességben bízhatok. Hogy ilyesmi létezik, annak Nyikita Hruscsov szovjet párt- és kormányfő is hírére vehette, amikor 1960 szeptemberében Julius Raab szövetségi kancellár moszkvai látogatását viszonzva Bécsbe látogatott. Nyugati környezetben a szovjet vezető afféle jámbor Simplicissimusként mozgott, elfogódott kíváncsisággal szemlélte a számára idegen világot, a nyugati politikusokat, őszintén igyekezve megérteni ezt az emberfajtát. Magáról a szövetségi kancellárról így vélekedett: „Burzsoá volt, de rugalmasan gondolkodott, és a fehér asztalnál a két állam jó kapcsolatait képviselte. Emellett kapitalista maradt, ellenezte a kommunistákat és elvetette a marxista–leninista elméletet.” Ehhez képest elég fesztelem csevegésbe bonyolódott vele.

HRUSCSOV Raab Úr, életemben először ülök együtt egy kapitalistával.

RAAB Hruscsov Úr, igaza van, természetesen kapitalista vagyok, de kis kapitalista, nagyon kicsi kapitalista.

Raab mellett ült Bruno Kreisky külügyminiszter, aki a kormánykoalícióban a Szocialista Pártot képviselte. Iránta munkásszármazása miatt Hruscsov eleve rokonszenvet táplált, s ez már a megszólításon is érződött.

HRUSCSOV Kreisky elvtárs, mit gondol Ön, támogassuk-e az Ön főnökének, a kis kapitalista Raabnak az elgondolásait?

RAAB Hruscsov elvtárs, tudja-e tulajdonképpen, mit jelent az a szó, hogy „Raab”?

HRUSCSOV Nem, nem tudom.

KREISKY És tetszik Önnek Raab?

HRUSCSOV Igen, hiszen hasznos dolgokat csinálunk vele mindkét népnek.

KREISKY Szóval Raab oroszul „ворона”. Vagyis holló.

HRUSCSOV No és? Akkor mi most ezzel a hollóval együtt hasznos dolgokat csinálunk.

(Mit nem adnék egy ilyen üres fecsegésért tótágast álló mai világunk vezetői között!)

*

Hamarosan megszűnik a Skype. Május 7-től kezdődően egy másik alkalmazással fogom elérni azokat az ismerőseimet, akikkel eddig a Skype-on közlekedtem, szóval „szkájoltam”. Május 7-től ez az ige már csak múlt időben használható, és emiatt alighanem hozzá kell szoknom a „tímszelni” kifejezéshez. Nem tartok a váltástól, pedig annak idején a Skype-ra gyanakodtam, majd a handyre is – hogy jövök én ahhoz, hogy kagyló nélkül telefonáljak? A telefonnak a telefonasztalkán a helye, vagy az utcai fülkében, a bedobásban. De mit lehetne még bedobni? Tantusz sehol, a forint, mire bedobom, értékét veszti. Hogy lehet így kommunikálni?

Karinthy erről is sejthetett és sejtetett valamit. Abban a humoreszkiájában, amelynek végén a legendás mondat áll: „Azt álmodtam, hogy két macska voltam és játszottam egymással”, az alábbi macskajajos ötlettel szolgált: „Beszélgetést hivatalos esetben csak a Postaigazgatóság engedélyezhet, ha a két fél, aki beszélgetni akar egymással, minden esetben együtt megjelenik a hivatalban, és igazolja, hogy sürgős ügyben kell érintkezésbe lépniük egymással.”